Social crisis management

2

Vol. 16
summer 2024

Research Paper

Received:
11 March 2024
Revised:
08 May 2024
Accepted:
23 May 2024
Published:
20 June 2024
P.P: 127-155

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

Presenting a phased model of resilience with an emphasis on community-oriented capacities in crisis situations

Mohammad Jalali [1] | Mehdi Mahmoodzadeh Vashan [2] | Noor Mohammad Yaghubi Forg [3] | Mohammad Mohammadi[4]

Abstract

In recent years, the use of community-oriented capacities as one of the important solutions to increase the resilience of societies in crisis conditions has been noticed by many experts and researchers. Therefore, the present research was conducted with the aim of presenting a staged model of resilience with an emphasis on community-oriented capacities in crisis conditions. For this purpose, using metacombination method and searching in databases in the time range of 2000 to 2023 AD and 1380 to 1402 AD, finally 56 researches that were closely related to the research topic were selected and after analyzing their content, relevant dimensions and codes were extracted. Based on the findings of the research, 18 concepts and 66 codes were labeled in the form of organizational, group and individual dimensions in order to increase the resilience of societies in crisis situations, which were emphasized on community-oriented capacities. Finally, after going through the steps of the research, the model of resilience was presented with an emphasis on community-oriented capacities in crisis conditions in four stages of examination and identification of requirements and prerequisites, before the crisis, during the crisis and after the crisis.

Keywords: Resilience, community-oriented capacities, crisis conditions and hybrid method.

1. Doctoral student of management, Department of Management, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Birjand, Iran.
2. Corresponding author: Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Birjand, Iran. mahmoodzadeh@iaubir.acir
3. Professor, Department of Management, Faculty of Management and Economics, University of Sistan and Baluchistan, Zahedan, Iran.
4. Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Birjand, Iran

Cite this Paper: Jalali, M & Mahmoodzadeh Vashan, M & Yaghubi Forg, N.M & Mohammadi .M(2024). Presenting a phased model of resilience with an emphasis on community-oriented capacities in crisis situations. *Social crisis management*, *16*(2), 127–155.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) .

مدیریت بحران های اجتماعی

ارائه الگوی مرحله‌ای تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران

محمد جلالی [۱] | مهدی محمودزاده واشان [*۲] | نورمحمد یعقوبی فورگ [۳] | محمد محمدی [۴]

۲
دوره شانزدهم
تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۳۰
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۳/۳۱
صص: ۱۵۵-۱۲۷

شاپا چاپی: ۳۵۶۴-۲۰۰۸
الکترونیکی: ۵۲۸۵-۲۶۴۵

چکیده

طی سال‌های اخیر به‌کارگیری ظرفیت‌های اجتماع‌محور به‌عنوان یکی از راهکارهای مهم جهت افزایش تاب‌آوری جوامع در شرایط بحران، موردتوجه بسیاری از صاحب‌نظران و محققان قرار گرفته است. ازاین‌رو پژوهش حاضر باهدف ارائه الگوی مرحله‌ای تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران انجام شده است. بدین منظور با استفاده از روش فراترکیب و جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی در محدوده زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ میلادی و ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ شمسی، درنهایت ۵۶ پژوهش که ارتباط نزدیکی با موضوع پژوهش داشتند انتخاب گردیدند و پس از تحلیل محتوای آن‌ها ابعاد و کدهای مربوطه استخراج شدند. بر اساس یافته‌های پژوهش، ۱۸ مفهوم و ٦٦ کد در قالب سه بعد سازمانی، گروهی و فردی به‌منظور افزایش تاب‌آوری جوامع در شرایط بحران که با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور بودند، برچسب‌گذاری شدند. درنهایت پس از طی گام‌های پژوهش الگوی تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران در چهار مرحله بررسی و شناسایی الزامات و پیش‌نیازها، قبل از بحران، حین بحران و پس از بحران ارائه گردید.

کلیدواژه‌ها: تاب‌آوری، ظرفیت‌های اجتماع‌محور، شرایط بحران و روش فراترکیب.

۱. دانشجوی دکترای مدیریت، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران.
۲ . نویسنده مسئول: استادیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران.
mahmoodzadeh@iaubir.acir
۳. استاد، گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
۴. استادیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران.

استناد: جلالی ، محمد . محمودزاده واشان ، مهدی. یعقوبی فورگ ،نور محمد.محمدی،محمد(۱۴۰۳)، ارائه الگوی مرحله‌ای تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران ، **مدیریت بحران های اجتماعی**، ۱۶(۲)، ۱۵۵–۱۲۷.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

نویسندگان

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY-NC) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

امروزه جوامع در معرض انواع بحران‌های مختلف قرار داشته که هر یک پیامدهای ناگواری از جمله تهدید سلامت و امنیت انسانی، تخریب منابع و امکانات زیستی و مراکز فعالیتی افراد را برای جوامع به ارمغان آورده است (سجادی حمید،۱۳۹۸) کشور ایران نیز باتوجه‌به موقعیت جغرافیایی خاصی که دارد، از لحاظ بروز بحران‌های طبیعی در بین ۱۰ کشور بلاخیز جهان قرار گرفته است (گویا، محمدمهدی ۱۳۹۰). علاوه بر این، ظهور ویروس خطرناک کووید ۱۹ و همه‌گیری آن در جهان در سال ۲۰۱۹ موجب شد که میلیون‌ها نفر در جهان کشته شوند و به دنبال آن پیامدهای ناگواری از جمله ترس، نگرانی، اضطراب و افسردگی را در بین مردم به همراه داشت به‌گونه‌ای که شواهد حاکی از آن است که وقوع این بحران در آن سال‌ها سلامت و بهداشت و حتی سایر حوزه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع مختلف را با چالش‌های جدی مواجه ساخته بود (صادقی، نرگس آذربایجانی علیرضا،۱۳۹۹). مهم‌تر اینکه احتمال بروز شوک‌های سلامتی مانند شیوع کووید ۱۹ و سایر وقایع فاجعه‌بار در مقیاس بزرگ در آینده در حال افزایش است. دراین‌رابطه آنچه حائز اهمیت است، اتخاذ تدابیر و راهبردهایی است که امکان خسارت‌های حاصله را تااندازه‌ای کاهش دهد ازاین‌رو، امروزه بسیاری از صاحب‌نظران رویکردهای جدیدی به مدیریت بحران را تجویز کرده‌اند که گذار از مفاهیم «آسیب‌پذیری» را به «تاب‌آوری» تجویز می‌کند (نیک‌پور، عامر و همکاران). در این رویکرد جدید، تغییر نگاه از «واکنش‌پذیری» به سمت «بازدارندگی» است (بسطامی نیا، امیر و رضایی، محمدرضا، ۱۳۹۷). به‌عبارت‌دیگر می‌توان گفت، به علت عدم پیش‌بینی کامل آسیب‌پذیری سیستم‌های اجتماعی و فراهم‌کردن ارزیابی‌های جامع و کلی‌نگر در مقابل مخاطرات، تاب‌آوری می‌تواند به‌عنوان توانایی سازگاری جوامع در برابر تغییرات، بدون فروپاشی آن‌ها در زمان بحران مطرح شود (بشیری، سعید و همکاران ۱۴۰۰).

از سوی دیگر، تجارب حاصل از بحران‌های گذشته نشان می‌دهد که انجام عملیات واکنش اضطراری مقابله با بحران و افزایش میزان تاب‌آوری جوامع در این شرایط، به‌تنهایی از عهده دولت‌ها خارج بوده و مشارکت فردی و گروهی در این شرایط الزامی و در خروج موفق از بحران و افزایش تاب‌آوری جوامع بسیار مؤثر است (مطهری، زینب السادات و رفیعیان مجتبی، ۱۳۹۵)و؛ بنابراین، استراتژی‌های افزایش تاب‌آوری جوامع در حال تغییر است. در این تغییر و تکامل دیدگاه نسبت به تاب‌آوری، نگاه «دولت‌گرا» و «تمرکزگرا» که سعی دارد به تدوین و پیاده‌سازی راهبردها از بالا به پایین اقدام کند، جای خود را به نگاه «اجتماع‌محور» و متکی بر جلب مشارکت مردمی و

اجتماعی داده است (قربانی، مهدی و همکاران). اجتماع‌محوری دررابطه‌با تاب‌آوری جوامع در مقابل بحران، اشاره به برنامه‌ریزی برای حوادث و بلایا از پایین‌ترین سطح جامعه (یعنی مردم) دارد. این رویکرد معتقد است که اگر همکاری و همیاری مردم محلی و شهروندان منطقه نباشند، عملاً مقابله با بحران بی‌اثر خواهد بود؛ بنابراین در این رویکرد بر توانمندسازی و به‌کارگیری ظرفیت‌های جوامع محلی در هنگام مقابله با بحران تأکید می‌شود (صالحی، ابوذر و همکاران). به‌عبارت‌دیگر، در این رویکرد مردم باید به‌گونه‌ای باشند که از شرایط، خصوصیات و چگونگی وقوع هر بحران آگاهی داشته و سبک زندگی خود را به شکلی سامان‌دهی نمایند که هم جنبه پیشگیرانه از وقوع بلایا داشته و هم چنانچه بحرانی نیز اتفاق افتاد، آگاهی و آمادگی کامل برای مواجهه و مدیریت بحران را داشته باشند. اما در ایران شواهد حاکی از آن است که این تغییر رویکرد و نگاه، هنوز در کشور اتفاق نیفتاده و در حال حاضر، نگاه دولت‌گرا سعی دارد که به تدوین و پیاده‌سازی استراتژی‌های تمرکزگرا و روبه‌پایین برای افزایش تاب‌آوری در شرایط بحران اقدام کند. علاوه بر این، در سند راهبرد ملّی مدیریت بحران کشور اشاره به این موضوع شده است که ظرفیت سازمان‌های دولتی دخیل در مدیریت بحران برای حفظ و ارتقای حداکثر سلامت، ایمنی و همچنین حفاظت از دارایی‌های مردم و محیط‌زیست در برابر مخاطرات از طریق تاب‌آوری در برابر حوادث و سوانح، محدود است (سند راهبردی مدیریت بحران، ۱۴۰۰). ازاین‌رو، ارتقای تاب‌آوری در شرایط بحران در کشور مستلزم همکاری، هماهنگی و همدلی سازمان‌ها و دستگاه‌های مردم‌نهاد، تشکل‌ها، نیروهای داوطلب، بخش خصوصی و مردم است. براین‌اساس، پژوهش حاضر سعی دارد که با ارائه الگویی از تاب‌آوری که با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران است، گامی در جهت حل این مسئله در نظام مدیریت بحران کشور بردارد.

تعاریف و ادبیات

مفهوم تاب‌آوری

واژه تاب‌آوری از واژه لاتین (resilio) به معنای (به طور ناگهانی عقب‌نشینی‌کردن، to jump back) استخراج شده است (رمضان‌زاده سبوئی، مهدی، ۱۳۹۵) تاب‌آوری معادل واژه انگلیسی (Resilience) به معنای توانایی بازیابی، بهبود سریع، تغییر، شناوری و همچنین، خاصیت فنری و ارتجاعی آمده است (محمدی، اکبر و همکاران). این اصطلاح را نخستین‌بار هالینگ[1] در

9. Meta-Synthesi
10. Nobelt & Hare
11. Walsh & Downe
12. Sandelowski & Barroso

سال ۱۹۷۳ میلادی به‌عنوان مفهومی اکولوژیکی مطرح کرد. او تاب‌آوری در یک اکوسیستم را به‌عنوان معیاری از توانایی اکوسیستم برای جذب تغییرات که مقاومت قبلی را دارد، تعریف کرده است. با توجه به تعریف هالینگ، تاب‌آوری تعیین تداوم روابط درون یک سیستم و اندازه‌گیری توانایی این سیستم برای جذب تغییرات ایجادشده در وضعیت‌های گوناگون که در مقابل اثرات و عوامل گوناگون، باز هم مقاومت کند است (ملکی ، سعید و همکاران ۱۳۹۹). . سپس تیمرمن[2] در سال ۱۹۸۱ این اصطلاح را در پدیده‌های بلندمدت مانند تغییرات اقلیمی، ادگر[3] در سال ۲۰۰۰ در نظام‌های اجتماعی، کارپنتر[4] درسال ۲۰۰۱ در نظام‌های انسانی- محیطی، برکیس[5] در سال ۲۰۰۳ در نظام‌های اجتماعی- اکولوژیک، و برونئو[6] در سال ۲۰۰۳ در مدیریت سوانح کوتاه‌مدت به‌کار گرفتند (محمودی سفید کوهی ، عقیل و رسولی ، سید حسن،۱۳۹۶).

در اینکه کلمه تاب‌آوری مربوط به کدام حوزه علمی است، بحث وجود دارد. برخی آن را مربوط به حوزه بوم‌شناسی (اکولوژی) و برخی دیگر آن را متعلق به فیزیک می‌دانند. عده‌ای هم معتقدند که واژه تاب‌آوری از قوانین روان‌شناسی گرفته شده است (محمدی، اکبر و همکاران، ۱۳۹۶). از همین رو تعاریف متعدد و گاه کاملاً متفاوت از آن ارائه شده است و همین امر باعث گردیده تا مفهوم تاب‌آوری علی‌رغم کاربرد گسترده آن به مفهومی کاملاً پیچیده و حتی گنگ تبدیل شود (اما تمامی این تعاریف با سه عوامل "زمان"، "پایداری" و "تجربه"مرتبط هستند. منظور از "زمان" به‌عنوان معیار ارزیابی تاب‌آوری، زمانی است که برای بازیابی یا بازگشت به حالت نرمال طول می‌کشد. هر چه این دوره زمانی کوتاه‌تر باشد، تاب‌آوری بیشتر خواهد بود.

منظور از "پایداری" ظرفیت سیستم برای جذب، مقاومت و ترمیم آسیب بدون نیاز به کمک عواملی خارج از سیستم است. "تجربه" نیز به معنای آموختن از گذشته برای آمادگی قبل از فاجعه و به‌عنوان بهترین راه رسیدن به تاب‌آوری مطرح می‌باشد (دلشاد، مهدیه و همکاران،۱۴۰۰)و از سوی دیگر می‌توان گفت، فصل مشترک تمامی این تعاریف ظرفیت برگشت‌پذیری، انطباق، جذب فاجعه، برهم‌نخوردن سیستم، انعطاف‌پذیری و زنده‌ماندن است که در جهت مقابله با بحران‌ها، سوانح و شوک‌ها و انطباق جوامع با آن استفاده می‌شود (احمدزاده کرمانی، حمید)؛ بنابراین در یک تعریف کلی می‌توان گفت، تاب‌آوری اشاره به توانایی افراد یا سیستم‌ها (به‌عنوان‌مثال، خانواده‌ها، گروه‌ها و جوامع) برای رویارویی موفقیت‌آمیز با ناملایمات و بحران‌های بزرگ و ارائه عکس‌العمل مناسب در برابر آن‌ها و بهبود سریع اوضاع و برگشت به شرایط قبلی دارد

2. Timmerman 1. Holling
4. Carpenter 3. Adger

6. Bruneau 5. Brics

ابعاد تاب‌آوری

تاب‌آوری، رویکردی چندوجهی است و بحث پیرامون این رویکرد نیازمند توجه به ابعاد مختلف و تأثیرگذار بر آن است. در این میان، چهار بعد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، نهادی - سازمانی و کالبدی - محیطی به‌عنوان ابعاد تاب‌آوری معرفی شده‌اند (بهرامی، سیروان و همکاران،۱۳۹۶) که در ادامه به شرح هر یک پرداخته شده است.

۱) تاب‌آوری اجتماعی- فرهنگی: اولین مؤلفه تاب‌آوری، بعد اجتماعی است. اصطلاح «تاب‌آوری اجتماعی» اولین بار توسط آدگر مطرح شد. وی تاب‌آوری اجتماعی را به‌عنوان توانایی گروه‌ها و یا جوامع برای مقابله با تنش‌های خارجی و اختلالات در مواجهه با تغییرات اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی تعریف می‌کند (ابدالی ، یعقوب و همکاران ، ۱۳۹۸). تاب‌آوری اجتماعی از تفاوت ظرفیت اجتماعی جوامع، در نشان‌دادن واکنش مثبت، انطباق با تغییرها و حفظ رفتار سازگارانه و بازیابی از سوانح به‌دست می‌آید که می‌توان آن را از طریق بهبود ارتباطات، آگاهی از خطر، آمادگی، توسعه و اجرای طرح‌های مدیریت سوانح و بیمه برای کمک به فرایند بازیابی ارتقاء داد(حسن زاده، توکل و همکاران ،۱۳۹۸).

۲) تاب‌آوری اقتصادی: دومین مؤلفه تاب‌آوری، بعد اقتصادی آن است. تاب‌آوری اقتصادی، واکنش و سازگاری ذاتی افراد و جوامع در برابر مخاطرات است؛ به‌طوری که آن‌ها را قادر به کاهش خسارات و زیان‌های بالقوه ناشی از مخاطرات می‌سازد (صادقی، علیرضا، ۱۳۹۷). به دلیل به‌هم‌پیوستگی وسیع در سطح اقتصاد کلان، تاب‌آوری اقتصادی نه تنها به ظرفیت‌های شغلی افراد، بلکه به ظرفیت همه نهادها وابسته است. بنابراین تاب‌آوری اقتصادی به شدت و میزان خسارت وارده، ظرفیت یا توانایی جبران خسارات و توانایی برگشت به شرایط شغلی و درآمدی مناسب، میزان سرمایه خانوار و درآمدهای قابل‌تبدیل به سرمایه و اشتغال، وضعیت مسکن، میزان دسترسی به خدمات مالی، بیمه، کمک هزینه‌ها و توانایی احیای دوباره فعالیت‌های اقتصادی خانوارها بعد از یک سانحه بستگی دارد

۳) تاب‌آوری نهادی- سازمانی: تاب‌آوری نهادی به‌عنوان ظرفیت جوامع برای کاهش خطر و ایجاد پیوندهای سازمانی در درون یک جامعه تعریف می‌شود؛ به‌گونه‌ای که ویژگی‌های مرتبط با تقلیل خطر، برنامه‌ریزی و تجربه سوانح قبلی را در برمی‌گیرد. در این بعد، ویژگی‌های فیزیکی سازمان‌ها از جمله تعداد نهادهای محلی، دسترسی به اطلاعات، نیروها و افراد آموزش‌دیده و داوطلب، پایبندی به دستورالعمل‌های مدیریت بحران، به‌هنگام بودن قوانین و مقررات، قوانین و

مقررات بازدارنده و تشویقی به‌ویژه در امر ساخت‌وساز مساکن، تعامل نهادهای محلی با مردم و نهادهای دولتی، رضایت از عملکرد نهادها، مسئولیت‌پذیری نهادها و نحوه مدیریت یا پاسخگویی به سوانح نظیر ساختار سازمانی، ارزیابی می‌شود۱۶

.

٤) تاب‌آوری کالبدی- محیطی: بعد کالبدی- محیطی (زیرساختی)، به‌طور اساسی ارزیابی واکنش جامعه و ظرفیت بازیابی بعد از سانحه نظیر پناهگاه، واحدهای مسکونی خالی یا اجاره‌ای و تسهیلات سلامتی را شامل می‌شود. همچنین این شاخص‌ها ارزیابی کلی از مقدار اموال خصوصی که ممکن است در برابر خسارت دائمی و زیان‌های اقتصادی احتمالی به شکل ویژه‌ای آسیب‌پذیر باشند، در اختیار قرار می‌دهد (رضایی، محمدرضا ۱۳۹۸).

ظرفیت‌سازی اجتماع‌محور

ظرفیت‌سازی اجتماع‌محور یکی از محورهای اساسی اخیر در مباحث توسعه و گفتمان پساتوسعه بوده است. این رویکرد با محور قراردادن مردم و سازمان‌های غیردولتی، توسعه را از پایین‌به‌بالا و از درون جامعه به‌پیش می‌برد. محلی‌گرایی، سازمان‌های غیردولتی و مردم محلی از جمله مهم‌ترین متغیرهای توسعه مردمی هستند. در این رویکرد، دولت برخی سازمان‌های غیردولتی مردم‌محور و نهادهای غیردولتی را ظرفیت‌سازی می‌کند تا عهده‌دار به پیش‌بردن توسعه در زمینه‌های مختلف محلی و منطقه‌ای شوند. تعامل با مردم محلی از طریق بعضی فرستادگان دولتی، مثل مهندسان، کشاورزان، اقتصاددانان و... بر اساس یک پویایی متقابل و توانمند کردن آن‌ها، از دیگر محورهای توسعه مردمی است. از همین رو، در طول سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۱، بانک جهانی حدود ۸۵ بیلیون دلار به برنامه‌های توسعه مبتنی بر جامعه اختصاص داده است (مراد زاده عبدالباسط و همکاران ،۱۳۹۷).. درحالی‌که بسیاری از محققان بر ظرفیت‌سازی به‌عنوان یک رویکرد «قدرت سیاسی» دوجانبه متمرکز شده‌اند، روند اخیر تحقیقات به‌طور فزاینده‌ای، ظرفیت‌سازی را به‌عنوان ساختاری چندبعدی، با ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در نظر گرفته‌اند. در همین راستا، شیونز[۷](۲۰۰۲)، چهار بعد توانمندسازی اجتماع‌محور را توانمندسازی اقتصادی، روان‌شناختی، اجتماعی و سیاسی معرفی کرده است

ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی می‌تواند به‌مثابه ایده‌ای در نظر گرفته شود که بر اساس منابع، زمان، هدایت و تعهداتی است که اهداف و تغییرات آن را نشان می‌دهند و دربرگیرنده رهبری، قلمرو اجتماعی، فعالیت‌های فردی، تغییرات سازمانی و نهادی است. برخی نویسندگان همچون وریتی[۸](۲۰۰۷)، به‌وضوح ظرفیت اجتماعات محلی را با ادبیات سرمایه اجتماعی و

نظریات آن پیوند داده‌اند. ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی رویکرد سیستماتیک و برنامه‌ریزی‌شده است که با برنامه یا پروژه ویژه‌ای مرتبط می‌شود و معمولاً دارای مقیاس زمان‌بندی مربوط به آن نیز هست. هر فرایندی از ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی باید ارزش‌ها را تشخیص دهد و بر پایه مهارت‌های موجود، دانش و استعدادهای مردمی باشد که تاکنون داشته و می‌توانند آن را عرضه نمایند. ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی موارد ذیل را در برمی‌گیرد:

- ✓ بالابردن مهارت‌ها، دانش و اعتمادبه‌نفسی که از طریق فرصت‌های آموزش و یادگیری حاصل می‌شود که می‌تواند طیفی از شبکه‌های غیررسمی نامعتبر تا شبکه‌های رسمی معتبر را در برگیرد؛
- ✓ شبکه‌سازی و مشارکت در انجمن‌های پشتیبانی مختلف؛
- ✓ ارتقای ساختارهای سازمانی، سیستم‌ها و سازوکارهایی برای مدیریت پروژه‌ها، کارکنان، ساختمان و غیره.

بر اساس درس‌های آموخته‌شده در پروژه‌های ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی همچون حمایت اجتماعی از سوی مردم در سطوح راهبردی، عملیاتی و فردی، ویژگی‌های زیر برای متناسب کردن خدمات عمومی محلی و تقویت اجتماع محلی به‌مثابه یک سازمان باید موارد زیر در ایجاد ظرفیت‌سازی مدنظر قرار گیرند:

- ➢ ظرفیت‌سازی بر اساس قابلیت‌های موجود مردم: تغییر مدل توزیع خدمات عمومی از رویکردی ناقص به رویکردی که فرصت‌هایی را برای مردم فراهم می‌کند تا نیازها را تشخیص داده و قابلیت‌های مردم را رشد داده و به طور فعالی از آن‌ها حمایت کند تا بتوان آن را در سطوح اجتماع محلی و فردی به کار گرفت؛
- ➢ ظرفیت‌سازی بر اساس شبکه‌های مورد حمایت: تعامل با همسالان و شبکه‌های شخصی در کنار شبکه‌های حرفه‌ای به‌عنوان بهترین راه برای انتقال دانش و حمایت از تغییر؛
- ➢ ازبین‌بردن تمایزات: ازبین‌بردن تفاوت میان بخش حرفه‌ای و دریافت‌کنندگان و میان تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان خدمات با استفاده از شکل‌بندی مجدد شیوه‌ای که خدمات ایجاد و توزیع می‌گردند؛

تسهیل نمودن خدمات نسبت به توزیع آن: قادر ساختن نهادهای خدمات عمومی که بیشتر نقش کاتالیزور و تسهیل‌گر داشته باشند تا اینکه خودشان فراهم‌کننده خدمات اصلی باشند؛

7. Shyonz
➢ 8. Verity

- تشخیص مردم به‌عنوان دارایی: تغییر ادراک مردم از دریافت‌کنندگان غیرفعال خدمات و فشار بر روی سیستم را که در آن، آن‌ها با هم مساوی بوده و شرکای اصلی در طراحی و توزیع خدمات هستند (رفیعیان، مجتبی و همکاران، ۱۳۹۳).

با بررسی‌های صورت‌گرفته مشخص گردید، پژوهش‌های متعددی در رابطه با الگوهای تاب‌آوری در شرایط بحران صورت‌گرفته است، اما باتوجه‌به اینکه بررسی همه این پژوهش‌ها از حدود این مقاله خارج است، فقط به برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی در جدول ۱، به طور خلاصه اشاره شده است.

جدول ۱. پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با الگوهای تاب‌آوری در شرایط بحران

نام محقق/ سال	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
[۳۵]	شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار بر افزایش میزان تاب‌آوری اقتصادی و اجتماعی شهری در مواجهه با بحران زلزله	شناسایی عواملی از جمله دسترسی به امکانات رفاهی، سرمایه اجتماعی، توانایی جبران خسارت، بازگشت به شرایط مناسب به‌عنوان عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی و شهری در مواجهه با بحران زلزله
[۳٦]	اولویت‌بندی ابعاد تاب‌آوری سازمانی در شرایط بحران کرونا	شناسایی عوامل رهبری و تصمیم‌گیری، استفاده از دانش و تجربه، تعهد مدیریت، آمادگی، مشارکت مؤثر همگانی، ارتباطات و کارگروهی به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر ارتقای تاب‌آوری سازمانی در شرایط بحران کرونا
[۳۷]	مدل‌سازی ساختاری – تفسیری عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کالبدی و اجتماعی شهر شیراز در برابر سانحه طبیعی سیل	تأثیرگذاری زیاد شاخص‌هایی از جمله میزان آگهی، میزان مهارت اکتسابی، میزان دانش حاصله و سطح تدارکات بر فرایند تاب‌آوری کالبدی و اجتماعی
[۳۸]	تاب‌آوری نظام سلامت: یک مرور مفهومی	شناسایی شش بلوک ساختاری شامل حاکمیت و رهبری، تأمین مالی، نیروی انسانی، تجهیزات و ملزومات، سیستم اطلاعات و ارائه خدمات سلامت به‌منظور تقویت تاب‌آوری نظام سلامت
[۳۹]	مطالعه و تحلیل عوامل بهبود تاب‌آوری روستاییان پیرامون بحران زلزله	شناسایی چهار مؤلفه تقویت سرمایه اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی و معنوی، توانمندسازی اقتصادی و روان‌شناختی، حکمروایی خوب و خدمت‌رسانی

نام محقق/ سال	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
		بهینه به روستاییان و برنامه‌ریزی توسعه کالبدی و مهارت‌افزایی در خصوص مقابله با بحران به‌عنوان مهم‌ترین عوامل بهبود تاب‌آوری روستاییان پیرامون بحران زلزله
[٤٠]	به‌سوی یک جامعه تاب‌آور: یک چارچوب پشتیبانی تصمیم برای اولویت‌بندی حوزه‌های تعامل	شناسایی ٢٦ عامل همکاری بین سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO)ها و داوطلبان اضطراری، علاقه جامعه به دسترسی به اطلاعات، سرمابه خلاق، فرایند تصمیم‌گیری، آمادگی تیم‌های اضطراری، شهروندان توانمند در فرایند تصمیم‌گیری، در دسترس‌بودن کمک‌های مالی، مشارکت سازمانی و چندسطحی، فضای باز برای روابط اجتماعی حمایت‌کننده، درگیرشدن مردم در فعالیت‌های پاسخگویی به سوانح، روابط با رهبران جوامع محلی، اعتماد و روابط اجتماعی، حمایت از NGOها، فعالیت‌های آموزشی، ظرفیت‌های آموزشی، اعتماد بین بازیگران، داوطلب‌بودن به‌منظور تاب‌آوری بیشتر یک جامعه در برابر بحران‌ها
]٤١[| تاب‌آوری اجتماع‌محور در میان مردم تحت‌تأثیر فرسایش رودخانه در بنگلادش | آگاه‌سازی و نیازسنجی مرتبط با بحران فرسایش رودخانه توسط سازمان‌های مردم‌نهاد از جمله NGOها و مشارکت مردم در فرایند تصمیم‌گیری در مورد بازسازی این رودخانه‌ها یا سیاست‌گذاران |
]٤٢[| ایجاد تاب‌آوری اجتماعی در زمینه تغییرات آب‌وهوایی: نقش سرمایه اجتماعی | شناسایی عواملی از جمله تعداد شبکه‌ها، تنوع شبکه‌ها، سازمان‌های رسمی و عوامل فرهنگی اجتماعی به‌عنوان زمینه‌سازهای تاب‌آوری یک جامعه در برابر بلایا |
[٤٣] | بررسی الگوهای تاب‌آوری شهری | شناسایی عواملی از جمله قابلیت اعتماد، ثبات، ظرفیت نگهداری و پایداری، سازگاری، قابلیت جذب و ظرفیت بازسازی در اکثر پژوهش‌های مورد بررسی |

پارامترهای پرسش		پاسخ پرسش
نام محقق/ سال	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
[٤٤]	شاخص تاب‌آوری برای نروژ: اقتباسی از شاخص‌های تاب‌آوری پایه برای جوامع	شناسایی عواملی از جمله مهارت خانوارها در زمان وقوع و بعد از بحران از طریق شرکت در دوره‌های آموزشی مقابله با بحران، مهارت ارائه کمک‌های اولیه و همچنین حفظ آرامش روحی و روانی به‌عنوان شاخص‌های مهم برای تاب‌آوری جوامع در برابر بحران
[٤٥]	تاب‌آوری جوامع در برابر بلایا: چالش‌ها و چشم‌اندازهای مشارکت جامعه در نپال	افزایش مشارکت جوامع محلی در مدیریت بلایا از طریق آموزش‌های لازم برای مواجهه با بلایای طبیعی مانند زلزله، سیل و آتش‌سوزی و همچنین توانمندسازی جوامع جهت کاهش خطر و تلفات از طریق دولت‌های محلی
[٤٦]	چارچوبی فراگیر و سازگار برای سنجش تاب‌آوری اجتماعی در برابر بلایا	شناسایی ١٦ ویژگی و ٤٦ شاخص در قالب پنج بعد اصلی ساختار اجتماعی، سرمایه اجتماعی، مکانیسم‌های اجتماعی، برابری اجتماعی و باور اجتماعی برای مدل تاب‌آوری اجتماعی
[٤٧]	تعیین خصوصیات جوامع شهری تاب‌آور	شناسایی ویژگی‌هایی از جمله انعطاف‌پذیری، هوشمندی، مردم‌محوری، پیش‌بینی، مشارکت داشتن و با هم‌کنش داشتن برای یک جامعه تاب‌آور

شکل ۱. گام‌های متوالی روش فراترکیب

یافته‌ها

گام نخست: تنظیم پرسش‌های پژوهش

تحلیل فراترکیب با پرسش درباره شناسایی ماهیت موضوع پژوهش شروع می‌شود و قبل از شروع مراحل بعدی پژوهش، چارچوب کلی آن را مشخص می‌کند (امیری، علی و همکاران، ۱۴۰۰). در این پژوهش برای تنظیم پرسش‌های پژوهش از پارامترهای چه چیزی (What)، چه کسی یا جامعه موردمطالعه (Who)، چه زمانی (When) و چه روشی (How) طبق جدول ۲ استفاده شده است.

چه چیزی	What	الگوی تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور
چه جامعه‌ای	Who	تمامی پایگاه‌های داده، نشریه‌های داخلی و خارجی مرتبط با موضوع پژوهش
چه زمانی	When	از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ میلادی و ۱۳۸۰ تا ۱٤۰۲ شمسی
چه روشی	How	تحلیل محتوا و فراترکیب

گام دوم: بررسی نظام‌مند متون

در این پژوهش پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی (SID، Magiran، Noormags، Scopus، Science Direct و Web of Science) با تمرکز بر پژوهش‌های مرتبط با تاب‌آوری بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ میلادی و ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ شمسی، مورد بررسی قرار گرفتند. برای جستجوی پژوهش‌های مرتبط از کلیدواژه‌هایی از جمله تاب‌آوری، تاب‌آوری اجتماع‌محور، ظرفیت‌سازی اجتماع‌محور، ظرفیت‌سازی جوامع محلی و ظرفیت‌های اجتماع‌محور استفاده شد، که در نتیجه جستجو و بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف با استفاده از کلیدواژه‌های موضوع پژوهش، درنهایت ۳۱۸ پژوهش یافت شد.

گام سوم: جستجو و انتخاب پژوهش‌های مناسب

برای انتخاب پژوهش‌های مناسب از پارامترهای مختلفی مانند عنوان، چکیده، محتوا، دسترسی، کیفیت و محتوای روش پژوهش استفاده گردید. براین‌اساس، بخشی از مطالعات به دلیل عنوان (۱۱۲)، چکیده (۹۳)، محتوا (۲۶)، و روش پژوهش (۳۱) پژوهش غیرمرتبط حذف شدند و درنهایت، تعداد ۵۶ پژوهش مرتبط با موضوع انتخاب گردیدند.

گام چهارم: استخراج نتایج

در این مرحله، پژوهش‌ها بر اساس مرجع مربوط به هر مقاله شامل نام و نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار و اجزای هماهنگی بیان‌شده که در هر پژوهش به آن‌ها اشاره شده است، طبقه‌بندی شدند. درنهایت پس از استخراج کدها از پژوهش‌های موردنظر تعداد ۶۶ کد استخراج شد. نتایج این فرایند در جدول ۳ نشان‌داده‌شده است.

جدول ۳. کدهای استخراج‌شده از مقاله‌های نهایی

کدها	منابع
برخورداری از رهبری قوی و مشارکتی، تدوین سیاست‌های شفاف و اثربخش دررابطه‌با بحران، طراحی برنامه‌های جامع برای مقابله با بحران، ایجاد شبکه‌ای از	[۵۲،] [۵۳]، [٥٤]، [٥٥]، [٥٦]، [٥٧]، [٥٨]، [٥٩]، [٦٠]، [٦١]، [٣٦]، [٦٢]، [٦٣]، [٦٤]، [٣٨]، [٦٥]، [٦٦]، [٦٧]، [٦٨]، [١٠]، [٦٩]

کدها	منابع
ذی‌نفعان کلیدی دررابطه‌با بحران، واگذاری بخشی از مسئولیت‌های مدیریت بحران به سازمان‌های غیرانتفاعی و بخش خصوصی	
تدوین روش‌های متنوع جمع‌آوری منابع مالی و فیزیکی برای مقابله با بحران، تنظیم پروتکل‌های تضمین فراهمی منابع در زمان بحران، مدیریت زنجیره تأمین منابع در زمان بحران	[۵۸]، [۷۰]، [۳۸]، [٦٤]، [٦٣]
برخورداری از نیروی انسانی کافی و متعهد، شرح دقیق وظایف افراد حین و پس از بحران، برخورداری از نیروی انسانی آموزش‌دیده	[٤٦]، [۵۸]، [۷۱]، [۳۸]، [٦٤]، [٦٣]، [٦٨]
برخورداری از سیستم اطلاعاتی قوی، جربان به‌موقع و اثربخش اطلاعات، دسترسی به اطلاعات، دروازه‌بانی اطلاعات	[۵۸]، [۱۰]، [٦١]، [۷۱]، [۷۰]، [۳۸]، [٦٤]، [٦٥]، [٦٨]
همکاری نهادهای محلی با یکدیگر، همکاری نهادهای محلی با سازمان‌های دولتی مرتبط با بحران، همکاری سازمان‌های محلی با مردم	[٦]، [۲۸]، [۷۱]، [۳۸]، [٦٤]، [٦٧]، [٦٨]، [۷۹]
پیگیری مشکلات جامعه محلی از سوی مسئولین محلی، تمایل نهادهای محلی به مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با بحران، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مسئولین در زمان بحران، تعهد مدیریت در قبال انجام اقدامات مناسب در زمان بحران، بهره‌گیری از نظرات مردم دررابطه‌با مدیریت بحران	[٥٦]، [۵۷]، [٦]، [۲۸]، [٦١]، [٣٦]، [٣٧]، [٦٢]، [٦٣]، [۳۸]، [٦٤]، [٦٥]، [٦٧]، [٧٣]، [٦٨]، [۱۰]
وجود سازمان‌های مکان محور و مردم‌نهاد، تعداد نهادهای محلی درگیر در بحران	[۵۳]، [۷۲]، [٧٤]، [٦]، [۱۲]، [٦١]، [٧٥]، [٧٦]، [۷۱]، [٦٤]، [۷۷]، [٦٧]، [٧٣]، [٦٨]
تعهد به جامعه محلی به‌عنوان یک کل، برخورداری از حس نوع‌دوستی، ارزش‌نهادن برای کار جمعی	[۱۲]، [٧٦]، [۷۸]، [۷۹]
ایجاد کانال‌های اطلاعاتی میان یکدیگر، ایجاد شبکه‌های اجتماعی، تقویت سازوکارهای جمعی	[۸۰]، [۸۱]، [۵۷]، [٦٠]، [٦]، [۲۸]، [۸۲]، [۸۳]، [۱۲]، [٦١]، [۷۱]، [٦٢]، [٦٤]، [۷۷]، [۳۹]، [٦٧]، [۸۵]، [۷۳]، [٦٨]، [۱۰]، [٦٩]،

کدها	منابع
	[۷۹]
متحد بودن برای حل مشکلات، همکاری با مسئولین در خصوص برنامه‌های مقابله با بحران، تأمین اطلاعات جهت برنامه‌ریزی دررابطه‌با بحران، تبادل نظر دررابطه‌با مسائل و مشکلات پس از وقوع بحران، همکاری و تعامل با یکدیگر در حین و پس از بحران	[۷۲]، [٤٦]، [۸٦]، [۸٦]، [۳۵]، [۱۲] ،[۸۷]، [۷٦]، [۳۷]، [٦٤]، [٦٦]، [۷۸]، [۱۰]
داشتن اعتماد به یکدیگر و مسئولین، داشتن تعلق مکانی، حمایت اجتماعی، برخورداری از هنجارهای مشترک، همدلی اجتماعی	[۵۲]، [۸۰]، [٤٦]، [۵۷]، [۸۸]، [٦]، [۲۸]، [۸۲] [۳۵]، [۸۳]، [۱۲]، [٦۱]، [۸۷]، [۷۵]، [۳۷]، [۷۱]، [۳۹]، [۷۷]، [٦۵]، [٦٦]، [٦۷]، [۷۳]، [۸۹]، [٦۸]، [۱۰]، [۹۰]
برخورداری از فرهنگ کار تیمی، برخورداری از فرهنگ ایثارگری	[٦٤]، [۹۱]
افزایش تعاملات بین افراد، تحقق فعالیت‌های جمعی، تقلیل اختلافات و تعارضات، بازسازی و تقویت ارتباطات اجتماعی	[۵۲]، [۹۲]، [۸۰]، [٤٦]، [۳۵]، [۸۳]، [۱۲]،[۷۵]، [۳۷]، [۳۹]، [۹۳]، [۷۳]، [۸۹]، [۱۰]
دانش مربوط به اقدامات کاهش اثرات بحران، دانش مربوط به روش‌های مقابله با بحران، دانش شناسایی مناطق و یا شرایط بحران‌خیز	[٦]، [۸۲]، [٦۲]، [٦٤]، [۷۳]، [۷۸]
مهارت شناسایی و تشخیص بحران، مهارت مقابله با پیامدهای منفی پس از وقوع بحران، مهارت حفظ آرامش روحی و روانی در حین و پس از بحران، مهارت واکنش مؤثر در زمان وقوع بحران، مهارت‌های ارتباطی	[٤٤]، [۹٤]، [٦]، [۳۵]، [۳۷]، [۳٦]، [۳۹]، [٦۵]، [٦٦]، [۷۳]
آگاهی در ارتباط با وقوع بحران، آگاهی از وجود گروه‌ها و سازمان‌های خدماتی و امدادی برای مقابله با بحران، آگاهی از عکس‌العمل‌ها و واکنش‌های مناسب در زمان وقوع بحران، آگاهی از اقدامات لازم برای آمادگی در برابر بحران، آگاهی از فرایندهای مربوط به چرخه مدیریت بحران	[۳۵]، [۷۵]، [۳۷]، [٦۷]، [۷۸]
نگرش نسبت به بحران، نگرش نسبت به اولویت قراردادن	[۹۵]، [٦]، [۳۷]،

کدها	منابع
پیشگیری و آمادگی در برابر بحران، نگرش نسبت به توانمندی‌های خود برای مقابله با بحران	
ظرفیت و توانایی انطباق با تنش‌ها و آشفتگی‌های حین و پس از بحران، ظرفیت و توانایی جبران خسارت‌های واردشده در اثر بروز بحران، ظرفیت و توانایی برگشت به شرایط قبل از وقوع بحران	[٦]، [٣٥]، [٩٦]، [٦٤]، [٦٨]

گام پنجم: تجزیه‌وتحلیل و تلفیق یافته‌های کیفی

در این پژوهش، ابتدا برای تمام عوامل استخراج‌شده از پژوهش‌های پیشین، کدی در نظر گرفته شده است، سپس با درنظرگرفتن مفهوم هر یک از این کدها، هر یک در مفهومی مشابه (تم‌های پژوهش) دسته‌بندی شده و در ادامه نیز از ترکیب تم‌های پژوهش، مقوله‌ها حاصل گردید. بر اساس تحلیل‌های انجام‌شده، به کمک روش تحلیل محتوا روی ۵۶ پژوهش نهایی انتخاب‌شده، در مجموع تعداد سه مقوله، ۱۸ مفهوم و ۶۶ کد برای الگوی تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در این پژوهش، کشف و برچسب‌گذاری شدند. در جدول ۴، کدهای نهایی استخراج‌شده مرتبط با هر مقوله و مفهوم نشان‌داده‌شده است.

جدول ۴. مقوله‌بندی یافته‌ها

مقوله‌ها	مفاهیم	کدها
عوامل سازمانی	بستر نهادی	وجود سازمان‌های مکان محور و مردم‌نهاد، تعداد نهادهای محلی درگیر در بحران
	حاکمیت نهادی	برخورداری از رهبری قوی‌ام شارکتی، تدوین سیاست‌های شفاف و اثربخش دررابطه‌با بحران، طراحی برنامه‌های جامع برای مقابله با بحران، ایجاد شبکه‌ای از ذی‌نفعان کلیدی دررابطه‌با بحران، واگذاری بخشی از مسئولیت‌های مدیریت بحران به سازمان‌های غیرانتفاعی و بخش خصوصی
	همکاری نهادی	همکاری نهادهای محلی با یکدیگر، همکاری نهادهای محلی با سازمان‌های دولتی مرتبط با مدیریت بحران، همکاری نهادهای محلی با مردم

مقوله‌ها	مفاهیم	کدها
	عملکرد نهادی	پیگیری مشکلات جامعه محلی از یوس مسئولین محلی، تمایل نهادهای محلی برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با بحران، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مسئولین در زمان بحران، تعهد مدیریت در قبال انجام اقدامات مناسب در زمان بحران، بهره‌گیری از نظرات مردم دررابطه‌با مدیریت بحران
	مدیریت منابع مالی و فیزیکی	تدوین روش‌های متنوع جمع‌آوری منابع مالی و فیزیکی برای مقابله با بحران، تنظیم پروتکل‌های تضمین فراهمی منابع در زمان بحران، مدیریت زنجیره تأمین منابع در زمان بحران
	مدیریت منابع انسانی	برخورداری از نیروی انسانی کافی و متعهد، برخورداری از نیروی انسانی آموزش‌دیده، شرح دقیق وظایف افراد حین و پس از بحران
	مدیریت اطلاعات	برخورداری از سیستم اطلاعاتی قوی، جریان به‌موقع و اثربخش اطلاعات، دسترسی به اطلاعات، دروازه‌بانی اطلاعات
عوامل گروهی	ارزش‌گذاری مشترک	تعهد به جامعه محلی به‌عنوان یک کل، برخورداری از حس نوع‌دوستی، ارزش‌نهادن برای کار جمعی
	زیرساخت‌های اجتماعی	ایجاد کانال‌های اطلاعاتی میان یکدیگر، ایجاد شبکه‌های اجتماعی و تقویت سازوکارهای جمعی
	عمل جمعی و مشارکت	متحد بودن برای حل مشکلات، همکاری با مسئولین در خصوصی برنامه‌های مقابله با بحران، تأمین اطلاعات جهت برنامه‌ریزی دررابطه‌با بحران، تبادل نظر دررابطه‌با مسائل و مشکلات پس از وقوع بحران، همکاری و تعامل با یکدیگر در حین و پس از بحران
	سرمایه اجتماعی	داشتن اعتماد به یکدیگر و مسئولین، داشتن تعلق مکانی، حمایت اجتماعی، برخورداری از هنجارهای مشترک، همدلی اجتماعی
	فرهنگ‌پذیری	برخورداری از فرهنگ کار تیمی، برخورداری از فرهنگ

مقوله‌ها	مفاهیم	کدها
		ایثارگری
	انسجام اجتماعی	افزایش تعاملات بین افراد، تحقق فعالیت‌های جمعی، تقلیل اختلافات و تعارضات، بازسازی و تقویت ارتباطات اجتماعی
عوامل فردی	دانش	دانش مربوط به اقدامات کاهش اثرات بحران، دانش مربوط به روش‌های مقابله با بحران، دانش شناسایی و تشخیص مناطق و یا شرایط بحران‌خیز
	مهارت	مهارت شناسایی و تشخیص بحران، مهارت مقابله با پیامدهای منفی پس از وقوع بحران، مهارت حفظ آرامش روحی و روانی در هنگام وقوع بحران و پس از آن، مهارت واکنش مؤثر در زمان وقوع بحران، مهارت ارتباطی
	آگاهی	آگاهی در ارتباط با وقوع بحران، آگاهی از وجود گروه‌ها و سازمان‌های خدماتی و امدادی برای مقابله با بحران، آگاهی از عکس‌العمل‌ها و واکنش‌های مناسب در زمان وقوع بحران، آگاهی از اقدامات لازم برای آمادگی در برابر بحران، آگاهی از فرایندهای مربوط به چرخه مدیریت بحران
	نگرش	نگرش نسبت به بحران، نگرش نسبت به اولویت قراردادن پیشگیری آمادگی در برابر بحران، نگرش نسبت به توانمندی‌های خود برای مقابله با بحران
	ظرفیت و توانایی	ظرفیت و توانایی انطباق با تنش‌ها و آشفتگی‌های حین و پس از بحران، ظرفیت و توانایی جبران خسارت‌های واردشده در اثر بروز بحران، ظرفیت و توانایی برگشت به شرایط قبل از وقوع بحران

گام ششم: کنترل کدهای استخراجی

به‌منظور کنترل کدهای استخراجی، زمانی که دو رتبه دهنده پاسخگویان را رتبه‌بندی می‌کنند و قصد سنجش میزان توافق این دو رتبه دهنده را دارند، از شاخص کاپا[۱۴] استفاده می‌شود. برای کنترل مفاهیم استخراجی از مقایسه نظر پژوهشگر با یک خبره استفاده شده است. شاخص

کاپا بین صفر و یک نوسان دارد و هر چه مقدار سنجه به عدد یک نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده توافق بیشتر بین رتبه دهندگان است [۹۶].مقدار شخص کاپا با استفاده از نرم‌افزار SPSS در سطح معناداری ۰/۰۰۰ عدد ۰/۷۰۵ محاسبه شد که نشان از پایایی مناسب کدهای استخراجی دارد. در جدول ۵ مقادیر اندازه توافق نشان‌داده‌شده است.

جدول ۵. مقادیر اندازه توافق

	مقدار	انحراف استاندارد	عدد معناداری
کاپای مقدار توافق	۰/۷۰۵	۰/۰۸٤	۰/۰۰۰
تعداد موارد معتبر	٦٦		

گام هفتم: ارائه یافته‌ها

بر اساس مطالعه پژوهش‌های پیشین و کدهای استخراج‌شده، درنهایت ۳ مقوله و ۱۸ مفهوم دررابطه‌با الگوی تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران شناسایی شدند که ۷ مؤلفه بستر نهادی، حاکمیت نهادی، همکاری نهادی، عملکرد نهادی، مدیریت منابع مالی و فیزیکی، مدیریت منابع انسانی و مدیریت اطلاعات در قالب عوامل سازمانی؛ ۶ مؤلفه ارزش‌گذاری مشترک، زیرساخت‌های اجتماعی، عمل جمعی و مشارکت، سرمایه اجتماعی، فرهنگ‌پذیری و انسجام اجتماعی در قالب عوامل گروهی؛ و ۵ مؤلفه دانش، مهارت، آگاهی، نگرش و ظرفیت و توانایی در قالب عوامل فردی معرفی شدند. در ادامه هر یک از این ابعاد و مؤلفه‌ها باتوجه‌به چرخه مدیریت بحران در یک الگوی فرایندی چهارمرحله‌ای که شامل مرحله بررسی و شناسایی الزامات و پیش‌نیازها، مرحله قبل از بحران، مرحله حین بحران و مرحله پس از بحران می‌باشد، قرار گرفتند. در ادامه به شرح هر از این مراحل پرداخته شده است:

مرحله نخست: بررسی و شناسایی الزامات و پیش‌نیازها

در این مرحله، پیش‌نیازها و الزامات ارتقای تاب‌آوری در شرایط بحران با مدنظر قراردادن ظرفیت‌های

14. Kappa Index

اجتماع‌محور باید شناسایی و تعیین شوند. بدین منظور باید ابتدا یک تجزیه‌وتحلیل دقیق و علمی بر روی

وضعیت فعلی میزان تاب‌آوری مناطق مختلف کشورم در شرایط بحران باتوجه‌به ظرفیت‌های اجتماع‌محوری که وجود دارد، صورت گیرد تا از این طریق بتوان وضع موجود را در این زمینه ترسیم کرد. در ادامه باید کشورهایی که از میزان بالای تاب‌آوری اجتماع‌محور در شرایط بحران برخوردار هستند، مورد بررسی قرار گیرند تا بتوان وضع مطلوب را دررابطه‌با تاب‌آوری در شرایط بحران که مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور است را ترسیم نمود. با بررسی وضعیت موجود و مطلوب تاب‌آوری در شرایط بحران با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور، شکاف موجود در این حوزه مشخص می‌گردد و براین‌اساس، برای کاهش این شکاف باید یک‌سری اقداماتی که میزان تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور را در مراحل مختلف چرخه مدیریت بحران افزایش می‌دهد، صورت گیرد.

مرحله دوم: قبل از بحران

در مرحله قبل از بحران، به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح سازمانی، ابتدا باید بستر نهادی مناسبی را در این راستا فراهم نمود. بدین منظور باید سازمان‌های مکان محور و مردم‌نهادی که بتواند نقش مؤثری در مدیریت بحران‌های مختلف داشته باشند، تأسیس و راه‌اندازی شوند و تاحدامکان به طور پیوسته بر تعداد آن‌ها افزود تا بتوان پاسخگوی بحران‌های متعدد و مختلف در هر زمان باشند. همچنین در این سطح حاکمیت خوب و مطلوب نهادی یکی از ضروریات به شمار می‌آید که این مهم نیز از طریق تدوین سیاست‌های شفاف و اثربخش در رابطه با بحران، طراحی برنامه‌های دقیق و جامع برای مقابله با بحران و واگذاری بخشی از مسئولیت‌های مدیریت بحران به سازمان‌های غیرانتفاعی و بخش خصوصی به‌صورت محلی و منطقه‌ای امکان‌پذیر خواهد شد. از سوی دیگر، عملکرد نهادی نیز نقش مؤثری در ارتقای ظرفیت‌های اجتماع‌محور تاب‌آوری دارد. بدین صورت که هر چه نهادهای محلی در هنگام تصمیم‌گیری‌های مرتبط با بحران، مشارکت بیشتری با مردم داشته باشند و از نظرات آن‌ها بیشتر استفاده نمایند، این ظرفیت نیز بیشتر افزایش می‌یابد. درنهایت، در این سطح باید مدیریت صحیح منابع انسانی، مالی و فیزیکی از طریق استخدام و به‌کارگیری نیروی انسانی کافی و متعهد و آموزش‌دیده در نهادهای محلی درگیر در بحران، شرح دقیق وظایف آنان در هنگام وقوع بحران و پس از آن، تدوین روش‌های متنوع جمع‌آوری منابع مالی و فیزیکی برای مقابله با بحران، تنظیم پروتکل‌های تضمین فراهمی منابع و مدیریت زنجیره تأمین در زمان بحران، صورت گیرد.

همچنین به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح گروهی، باید ارزش‌گذاری مشترکی بین افراد و گروه‌های مختلف در جامعه از طریق ایجاد حس

نوع‌دوستی میان آنان، ایجاد تعهد در آنان به جامعه خود به‌عنوان یک کل و ارزش‌نهادن برای کار جمعی، شکل بگیرد. همچنین مشارکت و عمل جمعی در این مرحله از بحران اهمیت بسزایی دارد. بدین صورت که گروه‌های مختلف در جامعه می‌توانند با همکاری بیشتر با مسئولین درگیر در بحران و تأمین اطلاعات جهت برنامه‌ریزی صحیح‌تر و دقیق‌تر از سوی آنان، مشارکت بیشتری با مسئولین قبل از وقوع بحران داشته باشند. درنهایت ایجاد فرهنگ کار تیمی و ایثارگری در بین گروه‌های مختلف درگیر در بحران، از جمله گروه‌های داوطلب، جهادی و امدادی می‌تواند بر ارتقای ظرفیت‌های اجتماع‌محور تاب‌آوری تأثیرگذار باشد.

به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح فردی نیز باید دانش، مهارت و آگاهی افراد را در رابطه با بحران، از جمله دانش مربوط به روش‌های مقابله با بحران و کاهش اثرات آن، دانش و مهارت شناسایی مناطق و شرایط بحران‌خیز، آگاهی از عکس‌العمل‌ها و واکنش‌های مناسب در زمان وقوع بحران و آگاهی از اقدامات لازم برای آمادگی در برابر بحران، افزایش یابد. همچنین نگرش افراد نسبت به بحران و توانمندی‌های خود برای مقابله با بحران، باید تغییر یابد تا از این طریق بتوان آمادگی بیشتری را در افراد جامعه ایجاد کرد.

مرحله سوم: حین بحران

مرحله بعدی، مرحله پس از بحران است که در این مرحله نیز تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور را می‌توان از حیث سه سطح سازمانی، گروهی و فردی، مورد بررسی قرارداد. به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح سازمانی، ابتدا باید همکاری بین نهادهای محلی درگیر در بحران با یکدیگر، با سازمان‌های دولتی مرتبط با مدیریت بحران و با مردم افزایش پیدا کند. در ادامه باید عملکرد نهادهای محلی درگیر در بحران را از طریق مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی بیشتر مسئولین محلی در زمان بحران و متعهدشدن آنان به انجام اقدامات مناسب در زمان بحران، ارتقاء بخشید. درنهایت اینکه باید مدیریت صحیح اطلاعات نیز از طریق ایجاد سیستم‌های اطلاعاتی قوی، بسترسازی جریان به‌موقع و اثربخش اطلاعات، ایجاد دسترسی به اطلاعات برای همگان و دروازه‌بانی اطلاعات، صورت گیرد.

همچنین به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح گروهی، باید زیرساخت‌های اجتماعی مناسب را با ایجاد کانال‌های اطلاعاتی میان یکدیگر، ایجاد و تقویت شبکه‌های اجتماعی و بهبود سازوکارهای جمعی، فراهم ساخت. علاوه بر این برای ارتقای عمل جمعی و مشارکت بین افراد و گروه‌ها در این مرحله باید اتحاد و همکاری بیشتری بین افراد جهت حل مشکلات پیش‌آمده در زمان وقوع بحران شکل گیرد. سرمایه اجتماعی نیز یکی دیگر از

عوامل مهمی است که نقش بسزایی در ارتقای تاب‌آوری اجتماع‌محور دارد که این عامل نیز از طریق افزایش اعتماد بین مردم و گروه‌ها با یکدیگر و همچنین با مسئولین، حمایت بیشتر از سوی مسئولین و حتی خود مردم و تقویت احساس همدلی جهت حل مشکلات و مسائل پیش‌آمده، حاصل می‌گردد. درنهایت، در این مرحله باید مردم و گروه‌های مختلف درگیر در بحران با افزایش تعاملات بین یکدیگر و تحقق فعالیت‌های جمعی و داوطلبانه و همچنین کنارگذاشتن اختلافات و تعارضات میان یکدیگر و تقویت ارتباطات اجتماعی، انسجام اجتماعی را برای حداکثرسازی تاب‌آوری در این شرایط، ارتقاء بخشند.

درنهایت به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح فردی باید ظرفیت، توانایی و مهارت افراد و گروه‌ها را در رابطه با بحران پیش‌آمده از جمله مهارت حفظ آرامش روحی و روانی و واکنش مؤثر در هنگام وقوع بحران و ظرفیت و توانایی انطباق با تنش‌ها و آشفتگی‌های پیش‌آمده در اثر بروز بحران، ارتقاء بخشید.

مرحله چهارم: پس از بحران

در این مرحله، به‌منظور افزایش تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح سازمانی همکاری نهادهای محلی درگیر در بحران باید مانند مرحله حین بحران با یکدیگر، سایر سازمان‌های دولتی مرتبط با بحران و مردم و گروه‌های درگیر در بحران از جمله گروه‌های داوطلب، امدادی و جهادی وجود داشته باشد تا بتوان عکس‌العمل سریع‌تری را نسبت به مسائل و مشکلات پیش‌آمده در اثر بروز بحران از خود نشان دهند. از سوی دیگر، باید عملکرد نهادهای محلی درگیر در بحران را از طریق مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی بیشتر مسئولین در قبال اقدامات صورت‌گرفته برای کاهش اثرات بجا مانده از بحران پیش‌آمده و همچنین پیگیری مشکلات به وجود آمده برای جامعه محلی در اثر بروز بحران از سوی مسئولین محلی، بهبود بخشید. درنهایت اینکه با جریان به‌موقع و اثربخش اطلاعات در رابطه با آنچه پس از بحران شکل‌گرفته است و ایجاد دسترسی به اطلاعات برای همه افراد و گروه‌های جامعه، اطلاعات مرتبط با بحران به وقوع پیوسته را بهتر مدیریت کرد.

به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح گروهی، باید عمل جمعی و مشارکت بین افراد و گروه‌ها را حتی بیش از مرحله حین بحران افزایش داد. بدین منظور باید با تبادل نظر در رابطه با مسائل و مشکلات پیش‌آمده در اثر بروز بحران، اتحاد و همکاری بین افراد و گروه‌های درگیر در بحران جهت حل مشکلات پیش‌آمده بیشتر شود. سرمایه اجتماعی نیز با اعتمادسازی بیشتر میان مردم با یکدیگر و همچنین مسئولین، ایجاد هنجارهای مشترک برای

پشت سر گذاشتن بحران پیش‌آمده و برگشت به شرایط مطلوب گذشته و تقویت احساس همدلی جهت حل مشکلات و مسائل پیش‌آمده، ایجاد گردد. درنهایت، در این مرحله باید مانند مرحله قبل، به‌منظور حداکثرسازی انسجام اجتماعی جهت عبور از اثرات بحران، مردم و گروه‌های مختلف درگیر در بحران با یکدیگر تعامل و ارتباط بیشتری داشته باشند تا امکان تحقق فعالیت‌های جمعی و داوطلبانه فراهم گردد و بدین‌طریق تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور، افزایش یابد.

درنهایت به‌منظور افزایش تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح فردی، باید ظرفیت، توانایی و مهارت افراد و گروه‌ها را در رابطه با کاهش اثرات منفی بحران ارتقاء بخشید. بدین منظور باید مهارت‌هایی مانند مهارت مقابله با پیامدهای منفی پس از وقوع بحران، حفظ آرامش روحی و روانی، و همچنین توانایی‌هایی از جمله ظرفیت و توانایی جبران خسارت‌های واردشده در اثر بروز بحران و توانایی برگشت به شرایط قبل از وقوع بحران، در افراد شکل گیرد. شکل ۲، الگوی مرحله‌ای تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران را نشان می‌دهد.

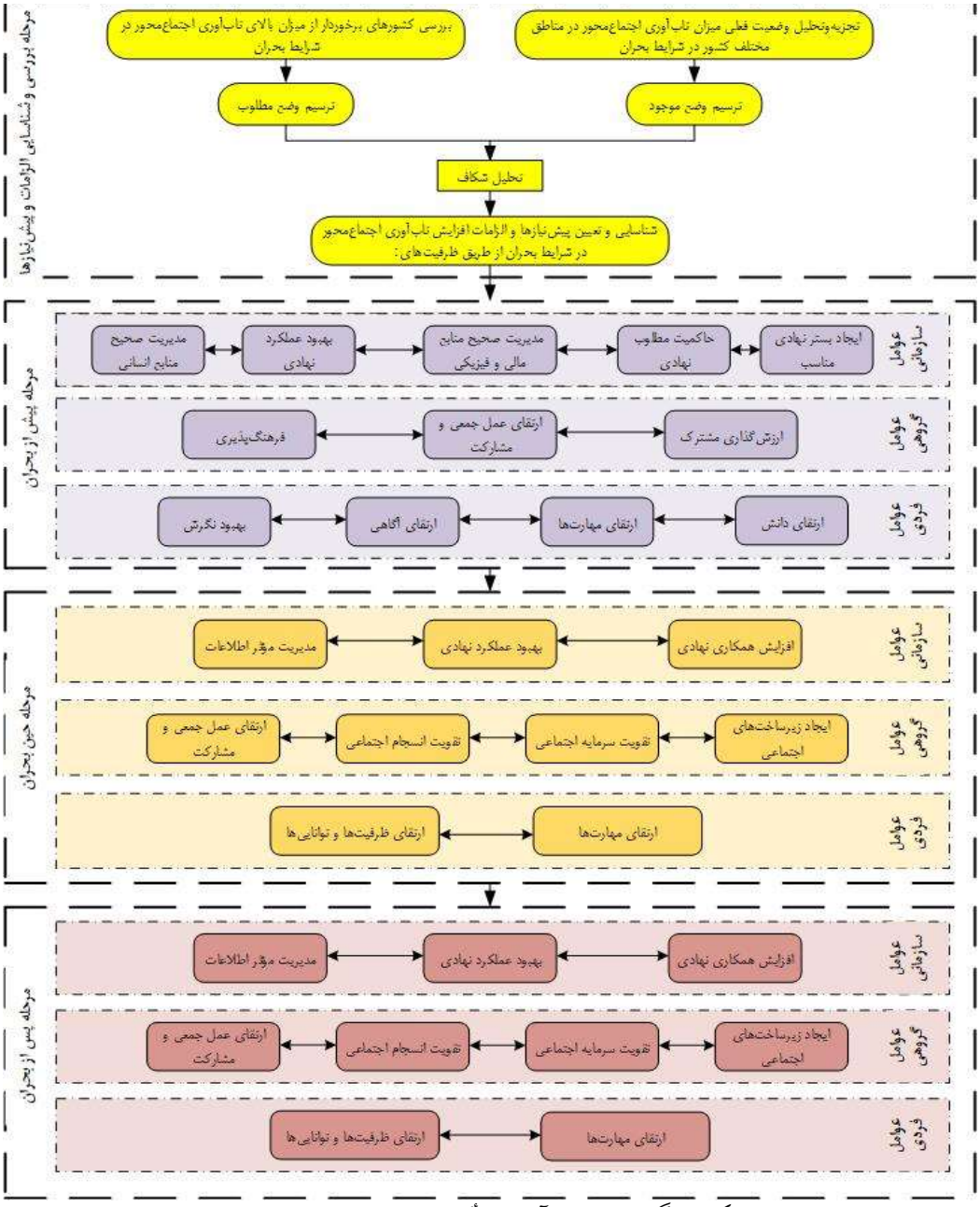

شکل ۲. الگوی مرحله تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران

نتیجه‌گیری

تاب‌آوری توانایی، قابلیت و ظرفیت پیش‌بینی، پیشگیری، جذب، تطبیق و تغییر در مقابله با شوک‌ها و بحران‌هایی است (مصدق راد، محمدعلی و همکاران، ۱۳۹۸) که ممکن است هر جامعه‌ای با آن روبه‌رو شود، اما اینکه یک اجتماع چگونه تاب‌آور شود اهمیت زیادی دارد. ازاین‌رو، رویکردهای مختلفی در رابطه با تاب‌آوری جوامع در شرایط بحران ارائه شده است. یکی از رویکردهای نوین دراین‌رابطه، تاب‌آوری از طریق ظرفیت‌های اجتماع‌محور می‌باشد. براین‌اساس، پژوهش حاضر باهدف ارائه الگوی مرحله‌ای تاب‌آوری با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع محور در شرایط بحران انجام گرفت تا بتوان با شناخت عوامل مؤثر بر آن، راهبردها و برنامه‌های آینده مدیریت بحران را جهت ارتقای تاب‌آوری مناطق مختلف کشور اتخاذ کرد. باتوجه‌به مطالعات انجام‌گرفته در این زمینه و همچنین بر اساس روش فراترکیب، درنهایت عوامل مؤثر بر افزایش تاب‌آوری در شرایط بحران که مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور باشند، در قالب ۳ مقوله، ۱۸ مفهوم و ۶۶ شاخص دسته‌بندی شدند. بدین صورت که ۷ مؤلفه بستر نهادی، حاکمیت نهادی، عملکرد نهادی، مدیریت منابع مالی و فیزیکی، مدیریت منابع انسانی و مدیریت اطلاعات در قالب عوامل سازمانی؛ ۶ مؤلفه ارزش‌گذاری مشترک، زیرساخت‌های اجتماعی، عمل جمعی و مشارکت، سرمایه اجتماعی، فرهنگ‌پذیری و انسجام اجتماعی در قالب عوامل گروهی؛ و ۵ مؤلفه دانش، مهارت، آگاهی، نگرش و ظرفیت و توانایی در قالب عوامل فردی در یک الگوی فرایندی چهارمرحله‌ای بررسی و شناسایی الزامات و پیش‌نیازها، قبل از بحران، حین بحران و پس از بحران قرار گرفتند. در این الگو، ابتدا باید پیش‌نیازها و الزامات ارتقای تاب‌آوری در شرایط بحران با مدنظر قراردادن ظرفیت‌های اجتماع‌محور از طریق تجزیه‌وتحلیل وضعیت موجود و وضعیت مطلوب تاب‌آوری در شرایط بحران باتوجه‌به ظرفیت‌های اجتماع‌محور در کشور، شناسایی و تعیین شوند. سپس در مرحله قبل از وقوع بحران، از منظر سازمانی باید نهادهای محلی درگیر در بحران از نظر ایجاد بستر نهادی مناسب، حاکمیت خوب و مطلوب، عملکرد بالا و مدیریت صحیح منابع انسانی، مالی و فیزیکی، مورد بررسی قرار گیرند و نقاط ضعف هر یک از این عوامل تقویت گردد. همچنین از منظر گروهی در این مرحله باید ارزش‌گذاری مشترک، عمل جمعی و مشارکت و فرهنگ‌پذیری، مدنظر گروه‌های مختلف درگیر در بحران به‌ویژه گروه‌های داوطلب قرار گیرد. درنهایت، از منظر فردی نیز باید دانش، مهارت و آگاهی افراد را در رابطه با بحران ارتقاء بخشید و نگرش آنان را نیز نسبت به بحران و وقایع پس از آن تغییر داد. در ادامه در مرحله حین بحران، باید از منظر سازمانی زمینه مناسبی را برای افزایش همکاری نهادهای محلی درگیر در بحران با سایر

سازمان‌های متولی مدیریت بحران، مردم و گروه‌های درگیر در بحران، مدیریت مؤثر اطلاعات و همچنین مدیریت عملکرد آنان فراهم کرد. از منظر گروهی نیز در این مرحله باید زیرساخت‌های اجتماعی مناسب را با تقویت سرمایه اجتماعی و انسجام اجتماعی فراهم ساخت تا از این طریق بتوان میزان مشارکت مردم و گروه‌های داوطلب را برای مقابله با بحران افزایش داد. همچنین از منظر فردی باید مهارت، ظرفیت و توانایی‌های افراد برای مقابله با بحران از جمله مهارت حفظ آرامش روحی و روانی و واکنش مؤثر در هنگام وقوع بحران و ظرفیت و توانایی انطباق با تنش‌ها و آشفتگی‌های پیش‌آمده در اثر بروز بحران را آموزش و ارتقاء بخشید. درنهایت در مرحله پس از بحران مانند مرحله حین بحران، نهادهای محلی درگیر در بحران باید همکاری خود را با یکدیگر و سایر سازمان‌های مربوطه و همچنین مردم ادامه دهند و به طور پیوسته عملکرد خود را مورد پایش قرار داده و اطلاعات مرتبط با رخدادهای پس از بحران را به نحو مطلوبی مدیریت نمایند. همچنین از منظر گروهی نیز مانند مرحله حین بحران عمل جمعی و مشارکت بین افراد و گروه‌ها باید بیش‌ازپیش افزایش یابد تا در صورت امکان از شدت خسارات وارده، کاسته شود. در پایان نیز از منظر فردی باید مهارت‌ها و توانایی‌هایی که پس از وقوع بحران به افراد جهت کاهش پیامدهای منفی آن کمک می‌کند، از جمله مانند مهارت مقابله با پیامدهای منفی پس از وقوع بحران، حفظ آرامش روحی و روانی، و همچنین توانایی‌هایی از جمله ظرفیت و توانایی جبران خسارت‌های واردشده در اثر بروز بحران و توانایی برگشت به شرایط قبل از وقوع بحران، بهبود بخشیده شود.

در ادامه باید به این موضوع اشاره کرد که در مقایسه با نتایج پژوهش‌های پیشین، این پژوهش نه‌تنها از نتایج و ابعاد تاب‌آوری که در پژوهش‌های پیشین موردبحث قرار گرفته، در طراحی الگوی نهایی خود بهره برده است، بلکه میزان پراکندگی نتایج این مطالعات و کاستی‌هایی را که مدل‌های پژوهش‌های پیشین داشته‌اند را به حداقل رسانده است و از همه مهم‌تر اینکه به موضوع ظرفیت‌های اجتماع‌محور در افزایش تاب‌آوری در شرایط بحران که مطالعات قبلی بدان کمتر اشاره کرده‌اند، پرداخته است و با ارائه الگویی مرحله‌ای و گام‌به‌گام در رابطه با تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در شرایط بحران، سعی کرده است تا نقشه راه جامعی را برای افزایش تاب‌آوری کشورمان در برابر بحران‌های مختلف با تأکید بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور ارائه دهید و همین موضوع می‌تواند یکی از جنبه‌های نوآوری این پژوهش به شمار آید. درنهایت باتوجه‌به نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. به‌منظور افزایش تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح سازمانی پیشنهاد می‌شود که مسئولان دولتی از تشکیل و راه‌اندازی دفاتر مستقل و مردم‌نهاد در نهادهای محلی

مرتبط با بحران که وظیفه ایجاد هماهنگی، ارائه اطلاعات و ارتباط با مردم را دارند، حمایت کنند تا از این طریق بتوان در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با بروز بحران‌ها از نظرات عموم مردم بهره برد. همچنین دوره‌های آموزشی جامع برای مدیران محلی در خصوص شناخت بحران‌های محتمل هر منطقه به‌طور مستمر برگزار شود و نقش‌ها و مسئولیت هر یک از مدیران به‌طور مشخص در زمان بحران تعیین گردد.

۲. به‌منظور افزایش تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح گروهی پیشنهاد می‌شود که با برگزاری جلسات مشترک میان گروه‌های مختلف درگیر در بحران از جمله گروه‌های امدادی، داوطلب و جهادی، تعاملات مثبت میان آنان را افزایش داده و زمینه مناسبی را برای مشارکت و همکاری بیشتر آنان در زمان بروز بحران فراهم ساخت.

۳. به‌منظور افزایش تاب‌آوری مبتنی بر ظرفیت‌های اجتماع‌محور در سطح فردی پیشنهاد می‌شود که دوره‌های آموزشی به‌صورت فراگیر و عمومی برای کلیه مردم به‌منظور ارتقای سطح دانش، مهارت و آگاهی آنان نسبت به بحران برگزار گردد. بدین منظور می‌توان به‌صورت مستمر همایش‌ها و گردهمایی‌هایی را در مدارس، ادارات و حتی مساجد با مضمون افزایش تاب‌آوری برگزار کرد و یا مانورهای منظمی جهت افزایش آمادگی آنان در برابر بروز بحران‌های مختلف تشکیل داد.

۴. درنهایت، به پژوهشگران علاقه‌مند در زمینه تاب‌آوری پیشنهاد می‌شود که با انجام مطالعات تطبیقی و با توجه به عملکرد موفق سایر کشورها در زمینه تاب‌آوری در شرایط بحران، به بهینه‌کاوی و بومی‌سازی تجارب موفق در گام‌های اجرایی موضوع اقدام کنند و الگوی شفاف و گام به گامی در این زمینه ارائه نمایند.

فهرست منابع

. سجادی، حمید (۱۳۹۸). شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های تاب‌آوری جامعه ایران در مقابل با اپیدمی کووید ۱۹. *دوفصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم*، ۹(۲)، ۹۱-۱۱۷.

۲. گویا، محمدمهدی (۱۳۹۰). *برنامه ملّی عملیات پاسخ به بیماری‌های واگیر در بلایا و فوریت‌ها. معاونت بهداشت- مرکز مدیریت بیماری‌های واگیر*، تهران: راز نهان.

۳. صادقی، نرگس؛ آذربایجانی، علیرضا؛ عزیزخانی، فاطمه؛ کاویانی، زهرا؛ حجتی، علی (۱۳۹۹). *ارزیابی ابعاد اقتصادی کلان شیوع ویروس کرونا*. معاونت‌های پژوهش‌های اقتصادی، تهران: دفتر مطالعات اجتماعی. .

٤. نیک‌پور، عامر؛ لطفی، صدیقه؛ یاراحمدی، منصوره (١٤٠٠). ارزیابی میزان تاب‌آوری شهر نورآباد ممسنی در برابر سوانح طبیعی (زلزله). *دوفصلنامه علمی پژوهشی مدیریت بحران*، ۱۹، ۵۷-۷۱.

۵. بسطامی‌نیا، امیر؛ رضائی، محمدرضا؛ سرائی، محمدحسین (۱۳۹۷). تبیین و تحلیل تاب‌آوری برای مقابله با سوانح طبیعی. *فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران*، ۸(۳)، ۲۰۹-۲۲٤.

٦ بشیری، سعید؛ بیات، بهرام؛ جمشیدی، شروین؛ صالح‌زاده، رضا (١٤٠٠). سیر تکوین و تحول الگوهای مفهومی تاب‌آوری در مدیریت بحران جوامع. *فصلنامه علمی امنیت ملی*، ۱۱(۳۹)، ۲۵۹-۲۸۸.

۷. مطهری، زینب‌السادات؛ رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۵). تبیین مدلی به‌منظور ارتقاء مدیریت خطر بحران با رویکرد اجتماع‌محور، نمونه موردی: یکی از اجتماعات محلی تهران. *فصلنامه معماری و شهرسازی آرمان‌شهر*، ۹(۱۷)، ٤٠١-۳۸۹.

۸. قربانی، مهدی؛ عوض‌پور، لیلا؛ سیرمی‌راد، مرضیه، (۱۳۹٦). تحلیل سرمایه اجتماعی بهره‌برداران مرتع در راستای مدیریت اجتماع‌محور سرزمین (منطقه مورد مطالعه: شهرستان ریگان، استان کرمان). *نشریه علمی پژوهشی مرتع*، ۱۱(٤)، ٤٤٥-٤٣٦.

۹. صالحی نودز، اسما؛ یعقوبی، نورمحمد؛ کیخا، عالمه (١٤٠٠). طراحی الگوی مدیریت بحران اجتماع‌محور با استفاده از رویکرد فراترکیب. *فصلنامه مطالعات مدیریت دولتی ایران*، ٤(۲)، ۷۱-۱۰۲.

۱۰. سند راهبردی ملی مدیریت بحران (١٤٠٠). سازمان مدیریت بحران کشور، پژوهشکده سوانح طبیعی.

۱۱. رمضان‌زاده لسبوئی، مهدی (۱۳۹۵). *مبانی و مفاهیم تاب‌آوری شهری (مدل‌ها و الگوها)*. مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.

۱۲. محمدی، اکبر؛ آشوری، کسری؛ رباطی، محمد بشیر (۱۳۹٦). تبیین و ارزیابی مؤلفه‌های تاب‌آوری نهادی و اجتماعی در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری. *فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات شهری*، ۲۲، ۷۵-۸۸.

١٦. ملکی، سعید؛ امنپور، سعید؛ شجاعیان، علی؛ رضوی، معصومه (۱۳۹۹). بررسی و سنجش میزان تاب‌آوری در ابعاد کالبدی و اجتماعی در برابر زلزله (مطالعه موردی شهر ایذه). *مطالعات ساختار و کارکرد شهری*، ۷(۲۲)، ۸۱-۱۱۱.

۱۷. محمودی سفید کوهی، عقیل؛ رسولی، سید حسن (۱۳۹٦). سنجش و ارزیابی کاهش خطرات زلزله با تأکید بر تاب‌آوری شهری. *فصلنامه پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی*، ۱(۱۰)، ۲۲۷-۲٦۳.

۱۸. دلشاد، مهدیه؛ طبیبیان، منوچهر؛ حبیبی، سید محسن (۱٤۰۰). واکاوی مفهوم تاب‌آوری فضایی- کالبدی در برابر زلزله، معرفی و اولویت‌بندی مهم‌ترین معیارهای آن با استفاده از مدل Fuzzy-AHP، مورد مطالعاتی: بافت مرکزی شهر رشت. *معماری و شهرسازی آرمان‌شهر*، ۳٦، ۲۰۳-۲۲٤.

۱۹. احمدزاده کرمانی، حمید؛ امین‌زاده گوهرریزی، بهرام (۱۳۹۹). ارزیابی ابعاد تاب‌آوری شهری با استفاده از روش میانگین مجموع فواصل از حد بهینه. *هویت شهر*، ٤۱(۱٤). ۳۳-۱۱۵.

۲۰. بهرامی، سیروان؛ سرور، رحیم؛ اسدیان، فریده (۱۳۹٦). تحلیلی بر وضعیت تاب‌آوری محلات شهر سنندج (مطالعه موردی: محلات سرتپوله، شالمان و حاجی‌آباد). *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۲۲(٦)، ٤۵-٦۲.

۲۱. ابدالی، سعقوب؛ امینی، میلاد؛ پوراحمد، احمد؛ خندان، اسحاق (۱۳۹۸). بررسی و مقایسه تاب‌آوری اجتماعات ازپیش‌ایجادشده و اجتماعات برنامه‌ریزی‌شده به‌منظور کاهش اثرات سوانح طبیعی (زلزله) مطالعه موردی: شهر نورآباد و مسکن مهر شهر نورآباد. *فصلنامه علمی- پژوهشی اطلاعات جغرافیایی*، ۲۸(۱۱۰)، ۱٦۱-۱٤۷.

۲۲. حسن‌زاده، توکل ؛ زندمقدم، محمدرضا؛ کرکه‌آبادی، زینب (۱۳۹۸). ارزیابی میزان تاب‌آوری بافت‌های فرسوده در مقابل مخاطرات طبیعی مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر سمنان. *فصلنامه شهر پایدار*، ۲(٤)، ۸۳-۹۹.

۲۳. صادقی، علیرضا (۱۳۹۷). *تحلیل فضایی تاب‌آوری کالبدی بافت‌های فرسوده شهری با رویکرد مدیریت بحران (مطالعه موردی: منطقه ۱۰ شهر تهران)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

۲٤. رضایی، محمدرضا (۱۳۸۹). *تبیین تاب‌آوری اجتماعات شهری به‌منظور کاهش اثرات سوانح طبیعی (زلزله)؛ مطالعه موردی: کلانشهر تهران*. رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.

۲۵. مرادزاده، عبدالباسط؛ قاسمی، محمد؛ سالارزهی، حبیب‌الله؛ یعقوبی، نورمحمد؛ بذرافشان، جواد (۱۳۹۷). توانمندسازی اجتماع‌محور: ارزیابی ظرفیت سرمایه اجتماعی ذی‌نفعان محلی. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۵(٤)، ۵۰۳-۵۲۲.

۲٦. رفیعیان، مجتبی؛ خدائی، زهرا؛ داداش‌پور، هاشم (۱۳۹۳). ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی به‌مثابه رویکردی در توانمندسازی نهادهای اجتماعی. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱(۲)، ۱۳۳-۱٦۰.

۲۷. امیری، علی؛ زارعی، حسین؛ مسعودی راد، ماندانا؛ حاتمی‌نژاد، حسین (۱٤۰۱). شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار بر افزایش میزان تاب‌آوری اقتصادی و اجتماعی شهری در مواجهه با بحران زلزله مطالعه موردی: شهرستان بروجرد. *فصلنامه علمی- پژوهشی آمایش محیط*، ۵۷، ۱۸۹-۲۱۱.

۲۹. مصدق راد، علی محمد؛ کریمی، فرشته؛ عزتی، فرحناز (۱۳۹۹). تاب‌آوری نظام سلامت: یک مرور مفهومی. *فصلنامه تحقیقات نظام سلامت حکیم*، ۲۳(٤)، ٤٦۳-٤۸٦.

۳۰. حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۸). مطالعه و تحلیل عوامل بهبود تاب‌آوری روستاییان پیرامون بحران زلزله (مطالعه موردی: دهستان از و مدل شمالی، شهرستان ورزقان). *فصلنامه علمی- پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۹(۳)، ۷۰۳-۷۱۷.

۳۱. رضایی، محمدرضا؛ سرائی، محمدحسین؛ بسطامی‌نیا، امیر (۱۳۹۵). تبیین و تحلیل مفهوم «تاب‌آوری» و شاخص‌ها و چارچوب‌های آن در سوانح طبیعی. *فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران*. ٦(١)، ٣٢-٤٦.

منابع لاتین

1. Shi, L., Gao, D., Wang, X., Lin, J., Chen, D., Hi, T., Xia, Y., & Wang, D. (2023). Community resilience enhances epidemic prevention: Moderating role of residents' participation in community-based epidemic prevention. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 97, 1-17.
2. Aghababaei, M., & Koliou, M. (2022). An agent-based modeling approach for community resilience assessment accounting for system interdependencies: *Application on education system*. *Engineering Structures*, 255, 1-13
3. Rose, A. (2004). Defining and measuring economic resilience to disasters. *Disaster Prevention and Management*, 13(9), 307-314.
4. Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology* 41(1-2), 127-150.
5. Boley, B. B., McGehee, N. G., Perdue, R. R., & Long, P. (2014). Empowerment and resident attitudes toward tourism: Strengthening the theoretical foundation through a Weberian lens. Annals of Tourism Research, 49, 33-50.
6. Strzelecka, M., Boley, B. B., & Woosnam, K., K. (2017), Place attachment and empowerment: Do residents need to be attached to be empowered? *Annals of Tourism Research*, 66, 61-73.
7. Dangi, T. B., & Jamal. T. (2016). An Integrated Approach to "Sustainable Community Based Tourism". *Sustainability*, 8(5), 1-32.
8. Elkady, S., Hernantes, J., & Labaka, L. (2023). Towards a resilient community: A decision support framework for prioritizing stakeholders' interaction areas. *Reliability Engineering & System Safety*, 237, 1-15. 41. Islam, M. R. (2023). *Community Resilience Initiatives Among River Erosion Affected People in Bangladesh*. Disaster, Displacement and Resilient Livelihoods: Perspectives from South Asia.
9. Carmen, E., Fazey, I., Ross, H., Bedinger, M., Smith, F. M., Prager, K., McClymont, K., & Morrison, D. (2022). Building community resilience in a context of climate change: The role of social capital. *Springer*, 51, 1371-1387.
10. Wei, L., & Zhaoyang, S. (2020). Review of studies on the resilience of urban critical infrastructure networks. *Reliability Engineering and System Safety*, 193.
11. Scherzer, S., Lujala, P., & Ketil Rød, J. (2019). A community resilience index for Norway: An adaptation of the Baseline Resilience Indicators for Communities (BRIC). *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 36, 1-17.
12. Pandey, C. L. (2019). Making communities disaster resilient: Challenges and prospects for community engagement in Nepal. *An International Journal Disaster Prevention and Management*, 28(1), 106-118.
13. Saja, A. M. A., Teo, M., Goonetilleke, A., Ziyath, A. M. (2018). An inclusive and adaptive framework for measuring social resilience to disasters. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 28, 862-873.

14. Yun-cai, W., Jia-ke, Sh., Wei-ning, X., & Jie-Qiong, W. (2018). Identifying characteristics of resilient urban communities through a case study method. *Journal of Urban Management*, 7, 141-15.
15. Sarker, Md. N. I., Wu, M., Monirul Alam, G. M., & Shouse, R. C. (2020). Life in riverine islands in Bangladesh: Local adaptation strategies of climate vulnerable riverine island dwellers for livelihood resilience. *Land Use Policy*, 94, 1-7.
53. Azad, M. A. K., Salim Uddin, M., Zaman, S., Ashraf, M. A. (2020). Community-based Disaster Management and Its Salient Features: A Policy Approach to People-centred Risk Reduction in Bangladesh. *Asia-Pacific Journal of Rural Development*, 29(2), 1-26.
16. Ali, M. S. S., Arsyad, M., Kamaluddin, A., Busthanul, N., Dirpan, A. (2019). Community Based Disaster Management: Indonesian Experience. *1st International Conference on Global Issue for Infrastructure, Environment & Socio-Economic Development*, Makassar, Indonesia.
17. Liu, Y., Yin, K., Chen, L., Wang, W., & Liu, Y. (2016). A community-based disaster risk reduction system in Wanzhou, China. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 16, 1-21.
18. Nareth, M. Ch. (2016). *Disaster Management in Cambodia: Community-Based Disaster Risk Management in the Case of Drought in Aoral District*. Master of Arts of (Asia-Pacific Studies) Major Field/Faculty/University, Thammasat University.
19. Kwok, A. H., Doyle, E. E. H., Becke, J., Johnston, D., & Paton, D. (2016). What is 'social resilience'? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 19, 197-211.
20. Tracey, Sh. (2015). *Organizational Resilience Indicators Based on a Salutogenic Orientation*. A thesis submitted to the Telfer School of Management in conformity with the requirements for the degree of Master of Science in Health Systems, University of Ottawa.
21. Jukrkorn, N., Sachdev, H., & Panya, O. (2014). Community-based flood risk management: lessons learned from the 2011 flood in central Thailand. *WIT Transactions on Ecology and The Environment*, 184, 75-86.